

Øksefunn – religiøs ofring?

Disse flotte flintøkserne ble funnet i 1938 og i 1947 på det samme sted. Foto Per E. Fredriksen, Vitenskapsmuseet

Flere flintøkser fra yngre steinalder er opp gjennom årene funnet på gården Bakketun av Kråknes i Rissa. Øksene er funnet under oppdyrking og pløying av ei myr ovenfor Kvithyllverftet. I fjor ble det gjort nok et spennende funn – en del av en flintøks. I alt ni flintøkser er nå funnet, og mye tyder på at øksene er nedlagt samtidig og at dette er et såkalt votivfunn. Øksene er fra en tidsperiode som knyttes til innføring av jordbruk og en mer permanent bosetning. Ved undersøkelsen i 1999 var målet å avklare om noen hadde hatt et kort stopp her og lagt øksene ned i myra, eller om det hadde bodd folk på brinken før myra vokste til.

Tekst Rut Helene Langebrekke Nilsen

FORHISTORIEN – DE TIDLIGERE FUNN

I 1938 ble de tre første flintøkserne funnet. Øksene er såkalt tykknakkede økser, og lengden er mellom 15-19 cm. Theodor Petersen skriver i en avisartikkel samme år at "øksene har ligget samlet og det dreier sig her om et såkalt votivfund, saker som er blitt henlagt som offer til de guddommelige makter". Han skriver videre at «Disse offerfund som vel er kjent innenfor det sydlige område av den nordiske kulturkrets, begynner på denne tid – det dreier sig antagelig om første halvdel av det 2. årtusen før vår tidsregnings begynnelse – å vise sig også i det nordenfjeldske, og som de påviselig eldste religiøse ytringsformer er de av betydelig interesse».

Fire år etter det første funnet ble det gjort ytterligere et funn. Denne gangen ble det også funnet tre flintøkser av nøyaktig samme type som de som ble funnet i 1938, og etter beskrivelsen å dømme er de funnet på akkurat det samme stedet. Det skulle ikke gå mer enn tre år før neste øks dukket opp i pløyelaget. I 1945 ble det funnet en liten (9 cm lang), slipt tykknakkete øks av flint, og en flekke av flint som har vært brukt som en kniv.

I 1957 ble den siste øksen funnet – en tykknakkete tverrøks av flint, som var delvis slipt. Øksen ble funnet noe lenger nord enn de andre øksene, men den kan ha blitt lagt ned samtidig med de andre og spredt utover av årelang pløying.

VOTIVFUNN ELLER DEPOTFUNN?

Theodor Pettersen skriver i 1942 at øksene på Bakketun utvilsomt stammer fra ett eller to depot- eller votivfunn. Imidlertid er det tolkningsmessig forskjell på disse to funnkategoriene. Kort sagt kan det sies at et depot er en nedlegging hvor intensjonen er at gjenstandene skal hentes igjen. Depotfunn kalles av denne årsak også oppbevaringsfunn. Av praktiske årsaker valgte man å grave ned ulike gjenstander for å oppbevare dem, og av ulike årsaker har man ikke hentet dem igjen. Kanskje ble nedgravningsstedet glemt, fordi den som grov ned øksene døde eller drog vekk fra området. En votivnedleggelse regnes som et religiøst offer, hvor gjenstandene gis bort, eller ofres, for alltid. Det har med andre ord ikke vært meningen at gjenstandene skulle graves opp igjen.

Det er ikke lett å avgjøre om et funn er et depot- eller et votivfunn, om det har en praktisk eller religiøs årsak og mening. For å avgjøre dette er det tradisjonelt sett funnforholdene som gir den beste indikator på hensikten bak nedleggelsen. Funn fra myrer, innsjøer eller andre våtmarksområder tolkes som votivfunn, mens funn fra «tørt land» tolkes som depotfunn eller oppbevaringsfunn.

Ut fra denne tradisjonelle måten å tolke på, må øksene fra Bakketun i utgangspunktet tolkes som et religiøst offer, fordi de er funnet i en myr. Implisitt i en slik tolkning ligger at myren eksisterte allerede på det tidspunkt øksene ble lagt ned. Hvorvidt dette stemmer, vet vi ikke, og derfor ble det viktig å undersøke om det kan ha vært slik at man har bodd i området over lengre tid. Ut i fra den kunnskap vi har, vet vi at man ikke har bodd på myrer.

OFRING I MYR

Ofring i myr er et velkjent fenomen i arkeologien. Gjennom hele forhistorien har myrer og våtmarksområder hatt en dragende virkning på menneskene. Slike områder har vært ansett som hellige steder hvor skiftende guder mottok offer fra menneskene. Til ulike tider har man utført rituelle ofringer av ulike gjenstander i slike omgivelser. I yngre steinalder var det

vanlig å ofre økser, men også flintsigder ble ofret. Man antar at disse gjenstandene ble ofret til en guddom for å blidgjøre denne og slik sikre en god avling. Både øksen og sigden var viktige redskaper i det tidlige jordbruket; øksen brukte man til å felle skog med, mens sigden skar kornet. Man ofret til en fruktbarhetsgud med tanke på god avling, og det var derfor naturlig å ofre redskaper som var knyttet til jordbruket.

De mest kjente offerfunn fra bronsealderen er nok bronselurer og halsringer. I tillegg finner man særlig i Sør-Skandinavia gjenstander og menneskelignende figurer. Men også andre typer gjenstander ble ofret. I eldre bronsealder er det særlig gjenstander som kan knyttes til menn som er vanligst, for eksempel økser, sverd og spydspisser av bronse. Ofring av økser kan sees på som en direkte fortsettelse av yngre steinalders ofring til en fruktbarhetsguddom, men også som et offer til en krigsgud, hvis man tenker på øksens, sverdets og spydspissens krigerske karakter. Senere, i yngre bronsealder, er det kvinnesmykker og da særlig halsringer som dominerer. På samme tidspunkt begynner rike kvinnegraver å dukke opp, og i helleristningskunsten dukker de første kvinnefigurer opp. Kvinnens inntreden i det arkeologiske materialet tyder på at kvinnen fikk en høynet status i yngre bronsealder og at man ofret til en kvinnelig guddom. I Danmark er det funnet flere bronsefigurer av kvinner med en ring rundt halsen. Figurene tolkes som fremstillinger av en gudinnene som hadde halsring som sitt symbol. Halsringer er jo nettopp det vanligste offeret i denne perioden. Hvem denne gudinnen var, vet man ikke, men trolig er det en fruktbarhetsgudinne. Ofringens intensjon må ha vært å komme i kontakt med guddommen selv og å sikre fruktbarhet både for mennesker, dyr og avling.

De sør-skandinaviske krigsbytteoffer fra eldre jernalder er kanskje de mest berømte offerfunnene. I Danmark er det funnet tusenvis av ødelagte våpen og annet krigerutstyr nedlagt i myrer. Tolkningen av funnene har vært omstridt i flere år. Noen forskere har villet tolke funnene som mange små ofringer over tid, foretatt av lokalbefolkningen. Mens andre forskere igjen har sett på funnene som krigsbytteoffer, hvor lokalbefolkningen har ofret byttet til krigsguden etter seier over inntrengende fiender. Utgravninger de siste 50 årene viser at offerhandlingene er knyttet til spesielle hellige myrer, og at man fraktet med seg krigsbyttet over store avstander for å kunne ta det med seg hjem til sitt eget territorium. Man ofret kanskje krigsbyttet i de samme hellige myrer eller innsjøer som det ble ofret til i fredstid, men muligens til andre guder.

Gjennom offerfunnene har vi fått et lite innblikk i de forhistoriske menneskers religiøse univers og forestillingsverden. Ved å se på andre arkeologiske kilder som viser religiøse uttrykk, så som helleristninger og gravfunn, vil vi få et mer utfyllende bilde og være bedre i stand til å se forandringer i de religiøse forestillingene over tid.

VÅR UNDERSØKELSE

Foran den arkeologiske undersøkelsen i Kråknes var problemstillingen todelt: Var de

tidligere funn på brinken offerfunn i gammel myr, og ville det dukke opp flere økser, eller hadde man bodd på brinken og kanskje dyrket jorda her i yngre steinalder? Spørsmålet var altså om det var en mulighet for at man hadde bodd på brinken og at myra var dannet etter en første bosetning av området. Hvis det første var tilfelle, ville det styrke en hypotese om at øksfunnene var et depotfunn. Hvis vi ikke fant boplass-spor ville det styrke hypotesen om at området hadde vært myr og at funnene bør tolkes som votivfunn.

Øksen som ble funnet i 1945 lå sammen med en flekke av flint. Flekken har vært brukt som kniv. Foto Per E. Fredriksen, Vitenskapsmuseet

Tradisjonelt benytter man prøvestikkmetoden når man skal påvise steinalderlokaliteter. Denne metoden går ut på at man graver små kikkhull på ca. 30 x 30 cm i bakken ned til det nivå som regnes for å være «sterilt», det vil si opprinnelig urørt overflate. Man tar et visst antall prøvestikk med jevne mellomrom innenfor områder som peker seg ut som potensielle steinalderlokaliteter. Steinalderboplasser inneholder som oftest svært mye restavfall etter tilvirkning av redskaper av flint, skifer, kvarts eller kvartsitt. Restavfallet, som kalles avslag, er spredt ut over store områder. Det er derfor relativt enkelt å påvise en steinalderlokalitet.

I tillegg til å påvise en eventuell boplass var målet å finne ut om det var flere økser på brinken. Med prøvestikking ville sjansene for å treffe på ytterligere økser være minimal. En annen metode, den såkalte maskinelle flateavdekkingsmetoden, måtte derfor benyttes. I de

Denne fine øksen var den siste som ble funnet før undersøkelsen i 1999. Foto Per E. Fredriksen, Vitenskapsmuseet

Øksedelen som bokstavelig talt ramlet ut av gravemaskinskuffen våren 1999. Ser man nøye på bildet ser man at det er en del av en slipt flintøks. Foto Per E. Fredriksen, Vitenskapsmuseet

senere år har man benyttet maskinell flateavdekking i Trøndelag. Det går i grove trekk ut på at man ved hjelp av gravemaskin fjerner matjordlaget over større områder. Det blir ansett som mindre interessant hva som eventuelt måtte finnes i pløyselaget, fordi disse funnene er løsrevet fra sin sammenheng. Metoden er svært godt egnet til å finne spor etter bronse- og jernalderbosetning, men i Trøndelag har den ikke tidligere vært benyttet til å finne steinalderlokaliteter. Man må anta at spor etter strukturer som stolpehull, kokegrop eller graver vil vise seg som mørkere flekker i undergrunnen også på steinalderboplasser.

Forfatter

Rut Helene Langebrekke Nilsen er cand. philol. og arbeider som konservator/arkeolog i Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Fordi målet var å finne flere økser og å avdekke strukturer i undergrunnen, måtte de to metodene til en viss grad kombineres. Vi fulgte nøye med gravemaskinens arbeide både under avdekking av undergrunnen og ved tipping av massen. På denne måten ville det være mulig å se større flintgjenstander som økser i massene. Denne metoden var effektiv, og resulterte i funnet av en liten hvit flintøks! Ut fra funnbeskrivelsene er også denne øksen funnet i samme område som de øksene som var funnet tidligere. Med en viss spenning ble denne øksedelen sammenlignet med de andre øksene. Kanskje hørte denne delen sammen med en av de andre øksene. Dette viste seg å ikke være tilfelle. Det vil trolig si at resten av øksen fortsatt ligger i dyrkamarka!

Det ble ikke gjort noen funn som sikkert bekrefter at det har bodd folk på brinken over lengre tid. Imidlertid ble det i en av de andre sjaktene som lå noe lenger sør på brinken, funnet et mulig redskapsstykke av kvarts. I tillegg fant vi et avslag av flint i overflaten av dyrkamarka, 150 meter lenger sørøst. Det mulige redskapet av kvarts og flintavslaget er vanskelige å tolke, men det kan dreie seg om rester fra et lite oppholdssted som er samtidig med nedleggelsen av øksene, men det kan også være fra en helt annen tid.

Ut i fra undersøkelsen er det rimelig å opprettholde tolkningen av de tidligere funnene som votivfunn. En eller annen gang har man i yngre steinalder ansett brinken som velegnet for et religiøst offer. Bakgrunnen for kulthandlingen på Kråknesbrinken kan ha vært troen på at det finnes en guddommelig makt i naturen, og at det var viktig å holde seg inne med denne guddommen. Mange forskere har foreslått at votivfunn med økser kan være nedlagt som offer til solguden, en guddom som sikret fruktbarhet og god avling. Ved siden av vann, er sola det viktigste symbolet på fruktbarhet. Kanskje nettopp dette er svaret på hvorfor man ofret i ei myr? □

SAMLEPERM Pris pr stk **kr 45,-**

SPOR kan tilby samlepermer til alle som vil ha orden på sine SPOR-hefter. Forsiden av permen har et fotografi av helleristninger fra Leirfall i Stjørdal, - baksiden har et fotografi av en sko fra eldre jernalder, funnet på Vestaberg i Sømna. Permryggen har et åpent felt nederst hvor man kan fylle inn nummer på de SPOR-årganger man har i hver perm. Det er plass til 10 hefter i hver perm.

Samlepermene kan bestilles gjennom SPORS redaksjon. Telefon 73 59 21 70

